

KAPITTEL 4

Dosenten i et FoU-perspektiv. Refleksiv praksisforskning som en vei mot dosentkompetanse

Anders Lindseth

Nord universitet

Abstract: Prior to the modern era, research was practice-based and reflective. In our time, practice-based and reflective research have regained relevance. The main reason for this is the fact that skilled practitioners may easily fall into habits that make their practice ineffective or problematic in other ways. It is therefore important that practitioners develop the necessary competence to actively reflect on their practical knowledge. What kinds of knowledge do they heedlessly put into action? Answering this question may lead to better practice, and it may also be the starting point for reflective practice research. In this chapter, such research is illustrated, and its nature is described.

Keywords: practical knowledge, research on practice, reflections on research on practice, practitioners of professions

Introduksjon

Ved norske universiteter har vi i dag to karriereløp: en vei mot professor og en vei mot dosent. Det er vanlig å mene at veien mot dosent ikke handler om forskning, men om undervisning og fagutvikling, i motsetning til veien fra ph.d. til professor, der nettopp forskning legges til grunn for avansementet. Men dette stemmer ikke. Riktig nok trenger man ikke

Sitering av denne artikkelen: Lindseth, A. (2020). Dosenten i et FoU-perspektiv. Refleksiv praksisforskning som en vei mot dosentkompetanse. I C. C. Bachke & M. Hermansen (Red.), *Å satse på dosenter. Et utviklingsarbeid* (Kap. 4, s. 75–101). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.109.ch4>
Lisens: CC BY 4.0.

ph.d. for å bli dosent (noe som faktisk ikke er helt nødvendig for å bli professor heller, hvis forskerkompetanse kan dokumenteres på annen måte). Det er også riktig at veien mot dosent legger vekt på undervisning og fagutvikling, men det er ikke riktig at veien mot dosent utelukker forskning. Dosentløpet gir faktisk rom for en type forskning – vi kan kalle den reflektiv praksisnær forskning – som har vært avgjørende for akademisk utvikling helt siden Platon grunnla sitt Akademi ca. 387 f.Kr. i Athen, og som fortsatt var bestemmende da de første av våre dagers universiteter så dagens lys rundt år 1200. Selv om synet på forskning har endret seg i moderne tid, særlig fra 1800-tallet frem til i dag, er impulsene fra antikken fortsatt av grunnleggende betydning. Slik situasjonen i academia er blitt, vil dosentløpet kunne ivareta disse impulsene på en måte som ikke bare frembringer spennende forskningsresultater, men som også kan bidra til å fornye og styrke den forskning som i dag er blitt rådende.

Det finnes altså en tradisjonsrik type forskning som man enklere og mer naturlig kan vie seg til på veien mot dosent enn på veien mot professor. Det skal denne artikkelen handle om. Som en innledning kan vi si at det dreier seg om en praksisnær forskning som er reflektiv i den forstand at den utgår fra praktikerens erfaring av egen virksomhet og egen praktisk kunnskap – og som sikter mot en forbedring av kunnskapen og virksomheten. Den finner sted innenfor rammen av prosjekter som forskeren – som gjerne selv er praktiker – kan gjennomføre alene eller i samarbeid med andre. Ambisjonen med forskningen kan være beskjeden eller ganske stor, alt fra å skrive en artikkel med relevans for praksis, til å arbeide frem en doktoravhandling eller gjennomføre et forskningsprosjekt som i større grad vil kunne bidra til forbedring av praktisk kunnskap og utvikling av praksis. Vi skal se nærmere på hva dette vil si.

Refleksiv praksisnær forskning

Forskning kan gjennomføres for å skaffe til veie ny kunnskap om fenomeners struktur, funksjon og mening, uten sikte på anvendelse eller bruk. Men forskning kan også ha praktiske formål. Da er den kanskje bestilt og finansiert av virksomheter som håper å kunne nyttiggjøre seg de resultater som forskningen frembringer. Forskerne kan ha sin bakgrunn i

naturvitenskaper som fysikk, kjemi og biologi, og være opptatt av teknologisk anvendelse av den naturvitenskapelige kunnskapen. Eller de har sin bakgrunn i medisin, i sykepleievitenskap eller annen helsevitenskap, i samfunnsvitenskaper som sosiologi, statsvitenskap eller antropologi, i politivitenskap, psykologi, pedagogikk, økonomi eller humaniora og forsøker å finne ut hvordan en praktisk virksomhet eller livssammenheng kan belyses, forklares og bestemmes ut fra den vitenskapelige kunnskapen de har med seg i bagasjen. Den kunnskap som utvikles, skal være anvendelig, men det er ikke alltid så enkelt for praktikerne å forstå hvordan de skal omsette den. Avstanden mellom teori og praksis kan være påtagelig og det blir en krevende oppgave for praktikerne å integrere den vitenskapelige kunnskapen i egen erfaringsbasert kunnskap og praksis. På bakgrunn av et ønske om å gjøre avstanden mellom teori og praksis mindre, har vi de senere år sett en utvikling mot *praksisnær forskning*. Slik forskning skal bestemmes av kunnskapsbehov som melder seg i praktiske virksomheter, på legekantorene, i klinikkene, i sykepleien, i klasserommet, i barnehagen, i sosialt arbeid og så videre. I medisinen verden kalles den *klinisk* og i andre sammenhenger nettopp *praksisnær*, og det betraktes gjerne som ønskelig at praktikerne selv – som merker «hvor skoen trykker» – prosjekterer og gjennomfører slik forskning.

Naturlig nok vil en praktisk rettet forskning legge vekt på det kunnskapsgrunnlaget som forskningen bygger på. Men dette grunnlaget kan være av to slag. Det kan være *teoretisk kunnskap* i form av vitenskapelige teorier og forklaringer. Og det kan være en *praktisk kunnskap* som kommer til uttrykk i handling – i virksomheter og praksis.

Praksisnær forskning med utgangspunkt i teoretisk kunnskap er *anvendt* forskning, da kunnskapsgrunnlaget er gitt og kommer til anvendelse nærmest som et redskap for frembringelse av ny kunnskap – en kunnskap som igjen skal kunne anvendes på en formålsrettet måte i praktiske sammenhenger. Den nye kunnskapen er under stadig utvikling, men som regel rokker den ikke ved det teoretiske kunnskapsgrunnlaget på noen avgjørende måte. Med et uttrykk fra vitenskapsfilosofen Thomas Kuhn (1922–1996) kan vi si at anvendt praksisnær forskning er *normalvitenskap*; en forskning som utgår fra et rådende paradigme uten å true det. Den leder neppe til vitenskapelige revolusjoner.

Men det er altså også mulig å gjennomføre en form for praksisnær forskning som ikke tar et bestemt teoretisk kunnskapsgrunnlag for gitt som forskningens forutsetning, men som utgår fra en refleksjon over praktisk kunnskap – med den direkte målsetting å forbedre denne kunnskapen og dermed utvikle praksis. Slik forskning kan vi kalle «refleksiv praksisnær forskning» – eller kortere: *refleksiv praksisforskning*. Selv om den er praktisk rettet, er den på ingen måte ateoretisk, da teoretiske forutsetninger vil utgjøre en vesentlig del av den kunnskapen som kommer til uttrykk i praksis, og dermed må også disse forutsetninger bli gjenstand for refleksjon.

Vi skal se litt nærmere på den refleksive praksisforskningens egenart og muligheter – og særlig dens muligheter som en egnet forskning på veien mot dosent. Vi skal tydeliggjøre det kunnskapssyn som ligger implisitt i forskningen, vi skal kaste et blikk på dens forhistorie, på den virkelighetsoppfatning den synes å forutsette, og vi skal gå inn på dens fremgangsmåte og gjennomførbarhet. Uttrykt i filosofisk terminologi skal vi altså si noe om den refleksive praksisforskningens epistemologi, historikk, ontologi og metodologi. Men før vi gjør det, vil vi se på et eksempel.

Hvordan utforske ensomhet? Noen eksempler

Mange mennesker lever alene. Og som mennesker vil vi i ulike livssammenhenger måtte stå alene. Å leve eller være alene kan vi betrakte som et fenomen vi kan ha ulike grunner til å undersøke vitenskapelig. Det vanligste vil være at vi legger teoretiske kunnskaper til grunn for slike undersøkelser, og dermed gjennomfører noen slags anvendt forskning. Men vi kan også ta utgangspunkt i vår livserfaring og praktiske kunnskap og gjennomføre en refleksiv praksisforskning – som vi noen ganger også kan kalle fenomenologisk eller hermeneutisk. Vi skal se litt nærmere på disse mulighetene.

Vi kan ønske å finne ut hvilke helseproblemer som er forbundet med at eldre mennesker lever alene i en kommune. Da trenger vi å gjennomføre et helsevitenskapelig prosjekt som baserer seg på teorier om aldring, helse og sykdom, og som tar sikte på å kartlegge fenomenets utbredelse og karakter. Vi trenger å samle inn relevante data – og især vil vi ønske å

få frem noen mål på problemene knyttet til ensomhet blant eldre i kommunen, slik at politiske, økonomiske og helsemessige tiltak kan planlegges og gjennomføres. Eller vi kan ønske å kartlegge de psykiske reaksjoner vi som mennesker kan ha på ensomhet. Vi kan sette pris på ensomheten eller vi kan lide under den. Da blir det naturlig å gjennomføre en psykologisk undersøkelse. Et tredje eksempel på anvendt forskning kan være at vi ønsker å finne ut hvilke sosiale former et liv som leves alene kan få i ulike kulturer. I ett samfunn lever mange mennesker alene, i et annet samfunn er det knapt nok mulig å leve alene. Vil vi forstå de sosiale mønstre som kommer til uttrykk i organiseringen av livet, trenger vi å gjennomføre et samfunnsvitenskapelig prosjekt.

Men vi kan også ønske å forstå bedre hva det betyr, hva det innebærer, ikke bare å leve alene, men overhodet å være alene i ulike aktiviteter og livssammenhenger. Da er vi ikke ute etter å kartlegge helseproblemer, psykiske reaksjoner eller sosiale mønstre, men vi ønsker å forstå en erfaring vi som mennesker ikke kommer utenom. Det kunnskapsgrunnlaget vi da må bygge på, blir et annet enn i de tre første eksemplene. Vi kan ikke bare utgå fra en eller flere teorier som vi velger å legge til grunn for en undersøkelse, selv om teoriene har relevans; vi må forstå fenomenet ensomhet (eller «alene-væren») ut fra vår livserfaring. Vi ønsker å forstå hva det innebærer å være alene på grunnlag av vår delaktighet i livet. Men betyr ikke det, vil sikkert noen innvende, at vi ikke har tenkt så nøye over hvilke teorier vi forutsetter? Vi kan vel ikke ha en teorifri erfaring? Nei, det er utvilsomt riktig. Men poenget er ikke at vi skal ha en erfaring hevet over teori, men at vi ikke har fastlagt et teorigrunnlag. Dermed kan vi spørre oss selv hvilke teoretiske perspektiver vi kanskje ureflektert forutsetter i vår livserfaring, eller som vi med fordel vil kunne forutsette for å forstå erfaringen bedre. Det er ikke et på forhånd bestemt perspektiv som får det siste ord, men en undrende erfaring av hva det vel kan være som stemmer eller ikke stemmer når teoretiske perspektiver av reflektert eller ureflektert art brytes mot hverandre, og mot praktiske betingelser som vi konfronteres med i relasjoner, situasjoner, systemer og virksomheter, der vi skal være på høyde med noe som kreves av oss som individer og aktører. Men er ikke en slik spørrende, undrende og søkende holdning til livserfaring snarere en oppgave

for filosofi, litteratur og kunst, og ikke en oppgave for forskning? I all korthet kan vi svare at god filosofi, litteratur og kunst utvilsomt kan bidra til viktig innsikt i livets sammenhenger, men like fullt kan vi ha gode grunner til å undersøke den praktiske kunnskapen som kommer til uttrykk i konkrete virksomheter. Hvis det er viktig i virksomheten å være og handle alene, hva betyr så dette, hva innebærer det, hva står på spill i denne ensomheten, hvilken oppgave stiller den oss overfor? Vi kan undersøke ensomhetens dypere mening og forstå vår forskning som fenomenologisk (dvs. en forskning som vil bestemme fenomeners vesentlige mening), vi kan analysere fortellinger om å være alene og forstå forskningen som hermeneutisk (dvs. en teksttolkende forskning), og vi kan sette ord på egen erfaring av å stå alene i møte med oppgaver i livet og forstå forskningen nettopp som refleksiv praksisforskning. Når vi står alene, er vi da selvstendige, eller er vi forlatte og fortapte? Og når vi ikke står alene, handler og lever vi da i dialog med andre i et meningsfullt og givende fellesskap – eller har vi kanskje bare tilsynelatende delaktighet i en kommunikativ sammenheng, mens vi i virkeligheten er blitt fratatt vårt eget initiativ av en organisasjon som nærmest gjør oss til tannhjul i et maskineri? Det blir viktig å ta utgangspunkt i egen levd erfaring og arbeide med å sette ord på den, før vi kan svinge oss opp på et teoretisk nivå. Dette er en fruktbar form for forskning som kan gjennomføres som refleksjon over situasjoner forskeren befinner seg i. Når den kan være krevende, er det fordi forskeren må gå i seg selv. Hun eller han kan ikke stille seg utenfor den undersøkte sammenhengen og betrakte den med et distansert «teoretisk» blikk.

Refleksiv praksisforskning kan rette seg mot andre personers erfaringer; da blir det en utfordring å få dem i tale, slik at de begynner å reflektere og undre seg over egen opplevelse og forståelse. Men forskningen kan også med fordel utgå fra egne erfaringer av – og fortellinger om – å være utfordret i virksomheter og livssammenhenger. Til slutt i denne artikkelen skal vi eksplisitt ta opp hvorfor det er ønskelig i refleksiv praksisforskning å utgå fra egne fortellinger som empirisk materiale, mens det er problematisk og mange ganger forkastelig i mer «mainstream» empirisk forskning å bygge på data vi henter fra oss selv.

Praktisk kunnskap

Vi har allerede sagt at refleksiv praksisforskning utgår fra praktisk kunnskap med det formål å forbedre denne kunnskapen. Slik forskning er ikke ateoretisk. Den kan ha beskjedne teoretiske ambisjoner, men den kan også ha betydelige ambisjoner om å utvikle teori. Vi skal se nærmere på dette, men først: Hva menes med praktisk kunnskap?

Spørsmålet trenger seg på, for vi har to ulike kunnskapsbegreper innenfor vår historie, et klassisk og et moderne. Det klassiske kunnskapsbegrepet forstår kunnskap som dygd – som en dugelighet som viser seg i ulike livssammenhenger. Duger vi ikke – i vår teoretiske innsikt, i vårt praktiske skjønn i samhandling med andre, i vår håndverksmessige ferdighet eller i emosjonelt utfordrende livssituasjoner som krever klokskap – kan vi heller ikke si at vi har kunnskap. (Dette syn finner vi utviklet hos Aristoteles; se Lindseth, 2014, s. 51f.) Det klassiske kunnskapsbegrepet er et begrep om personlig integrert kunnskap, en kroppslig forankret og situasjonsadekvat kunnskap. Slik kunnskap kan vi nok lese om i bøker, men den finnes ikke i bøkene. En tekst kan i høyden påminne leseren om denne kunnskapen, eller kanskje vekke den fra en slummertilstand. Teksten kan ikke frembringe kunnskapen i leseren, hvis den ikke allerede er forankret i vedkommende. Dette kunnskapssynet står i motsetning til det moderne begrep om kunnskap som sann og velbegrunnet oppfatning eller påstand, proposisjon. Denne forståelse av kunnskap finner vi formulert allerede i Platons dialog *Theaitetos* (Platon, 2004), men den slår igjennom først i nytiden. Slik proposisjonal kunnskap kan vi selvsagt finne i bøker; de kan jo være fulle av presumptivt holdbare og vitenskapelig begrunnede påstander, meninger, forklaringer, hypoteser og teorier.

Ved Senter for praktisk kunnskap, Nord universitet, og ved Centrum för praktisk kunnskap, Södertörns högskola, forstås praktisk kunnskap som den kunnskap som viser seg i handling. Det er altså en kunnskap som manifesterer seg i en praksis eller virksomhet – og i livets ulike sammenhenger. Denne kunnskapen kan være uttalt, eksplisitt – eller den kan være uuttalt, taus, implisitt. Og den er ikke alltid sann, god eller riktig, slik det moderne kunnskapsbegrepet (om kunnskap som sann og

velbegrunnet oppfatning) kan forlede oss til å tro. Mange ganger vil vi måtte erkjenne at den kunnskapen som viser seg i handling, er mangelfull. Derfor er det et poeng å undersøke den nærmere og forbedre den. Det begrep om praktisk kunnskap som dermed forutsettes, har likheter med det klassiske kunnskapsbegrepet, samtidig som det tar opp i seg det moderne kunnskapsbegrepet. Den praktiske kunnskapen er noe vi stiller opp med i handling som levende personer, men den er ikke utelukkende en karakterforankret dygd (slik Aristoteles forstår kunnskapen). Noe av det vi nødvendigvis også må stille opp med i en moderne verden, er vårt kjennskap til vitenskapelige teorier. Den praktiske kunnskapen er sammensatt. Den trer frem idet vi forholder oss til de utfordringer vi møter i livet, i situasjoner og virksomheter. Vi kan forstå den som en evne til å respondere på disse utfordringer – en evne til hele tiden å vite hvordan vi skal ta neste skritt på den veien vi befinner oss. Derfor kaller jeg praktisk kunnskap en *svarevne* (Lindseth, 2014, s. 54). Men det betyr ikke at vi er sikre i vår sak, eller at vi alltid har et svar på rede hånd. Noen ganger er den adekvate respons å forholde seg spørrende, undrende og avventende, før vi eventuelt igjen går til aksjon. Slik undring er vesentlig for svarevnen, for her kan vi ha kontakt med noe påfallende, noe vi ennå ikke har fått tak på, noe vi ennå ikke har forstått. Det er når den praktiske kunnskapen nettopp blir påfallende, at vi får en grunn til å ta den på alvor og undersøke den nærmere. Når neste skritt vi tar er selvfølgelig og ikke fører til noe uventet eller ubekvemt, tenker vi ikke så nøye over det som foregår. Da har vi ingen grunn til å sette spørsmålsteget ved vår praktiske kunnskap. Ja, vi har ikke en gang noen påtrengende grunn til å tematisere den. Men forventer vi at noe skal inntreffe som en selvfølgelig konsekvens av det vi gjør, og så skjer det noe annet, noe uforklarlig og kanskje urovekkende, da har vi grunn til å se nærmere på den praktiske kunnskapen. Denne erfaring av at veien vi går – i livet eller i en virksomhet – ikke fører dit vi ønsker, kalte de gamle grekerne *krisis*. I krisen merker vi at det kan gå galt på livets vei, men samtidig kan vi lære av krisen og slå inn på en bedre vei. Dermed kan vi bli bedre til å skjelve (gresk: *krinein*) mellom sant og falskt, godt og ondt, vakkert og stygt – og slik bli klokere. For de gamle grekere lå det i dagen at *kritisk* tenkning handlet om å forbedre skjelvevnen på grunnlag av kriseerfaringer. I

dag lever vi i en tid som helst vil unngå kriser, og det er forståelig at vi vil eliminere farlige situasjoner i en høyteknologisk verden. Men er vi ikke åpne for små og store livskriser, lærer vi ikke av erfaring og utvikler ikke vår praktiske kunnskap. I en virksomhet er det uunngåelig at kriser oppstår – små krisesituasjoner rett som det er og en større krise innimellom. Kanskje snakker vi ikke om kriser, fordi vi synes det høres for alvorlig eller dramatisk ut. Men det handler ganske enkelt om at vi erfarer noe som ikke stemmer. Vi tenker gjerne at vi er fortrolige med virksomheten, at vi kjenner den, men så omsetter vi denne fortrolighet i handling og så stemmer ikke situasjonen etter handlingen med det vi forventet. Dette er en erfaring av uoverensstemmelse, av diskrepans. En kriseerfaring er altså en *diskrepanserfaring* (Lindseth, 2014, s. 57; 2017b, s. 247). Det er, kan vi si, en erfaring av at det indre ikke stemmer med det ytre. Vi rystes i vår fortrolighet med verden når vi helst vil tro at vi omsetter denne fortrolighet i handling. Vi opplever altså en diskrepans mellom fortrolighet og fortrolighetens artikulasjon. Kort sagt: Det blir ikke som forventet. Og dermed må vi spørre oss selv: Hva kan det være som ikke stemmer?

Vi har fremhevet at den refleksive praksisforskningens kunnskapsgrunnlag ikke er en (eller flere) teori(er), men praktisk kunnskap. Da blir nettopp diskrepanserfaringen det naturlige utgangspunkt. Svarene, evnen til hele tiden å vite (eksplisitt eller taust) hvordan vi skal ta neste skritt på livets vei, i relasjoner, situasjoner og virksomheter, oppleves ikke lenger som pålitelig – og det blir påtrengende å undersøke nærmere hva den bestemmes av. Som allerede understreket er den praktiske kunnskapen sammensatt; når vi responderer på de utfordringer vi møter, er det ut fra flere forhold. Det kan være en karakterforankret dugelighet som kommer til uttrykk, eller som svikter oss, og dermed viser seg å snarere være en udugelighet. Vi kan ha tilegnet oss noen vaner som kan vise seg å være uvaner. Vi kan handle i overensstemmelse med en moral som noen ganger kan gli over i unnfallenhet og andre ganger bli for streng, moralistisk og fanatisk. Det kan være vårt kjennskap til en vitenskapelig teori som gir orientering i en praktisk situasjon, men så viser det seg at dette kjennskapet fører galt av sted, enten fordi vi ikke har forstått teorien godt nok, eller fordi vi forsøker å anvende den der det ikke passer, eller kanskje teorien i seg selv er mangelfull.

Empirisk-vitenskapelige teorier er jo aldri perfekte eller fullkomne. Vi kan føle oss hjemme i en tradisjon, men så får vi en mistanke om at den forleder oss. Kanskje vi mangler åpenhet for noe vi fornemmer, slik at vi hindrer en innsikt i å våkne i oss. Kanskje er det noe vi helst ikke vil forstå. Kanskje møter vi et menneskelig uttrykk vi ikke vil forholde oss til. En konflikt på en arbeidsplass kan prege den praktiske kunnskapen. Implisitte interesser innenfor en virksomhet kan være dominerende på en slik måte at vi undertrykker våre reaksjoner. Diskrepanserfaringen, særlig når vi formulerer den og diskuterer den med andre, kan gjøre oss oppmerksomme på alt dette og sette oss på sporet av forhold det er viktig å undersøke nærmere.

Barnehagelærerens praktiske kunnskap – et eksempel

Et godt eksempel på refleksiv praksisforskning er følgende: En universitetslektor som selv har vært barnehagelærer, og som utdanner barnehagelærere, merker at det er vanskelig å forklare hva «samspill med barn» går ut på. Dette er noe som studentene skal mestre når de begynner å arbeide i barnehagen. I en skriftlig eller muntlig prøve kan de nok si noe om slikt samspill, men de føler ikke at de riktig forstår hva det vil si i praksis. Universitetslektoren merker at det er utilfredsstillende å undervise om «samspill med barn» i barnehagen; hun begynner å fundere på om hun selv forstår godt nok hva det går ut på. Derfor bestemmer hun seg for å gå inn i sin egen erfaring og undersøke sin praktiske kunnskap som barnehagelærer. Det første som faller henne inn, er en gang for noen år siden da hun overhodet ikke mestret relasjonen til et barn. Etter hvert får hun frem i hukommelsen en rekke situasjoner som alle kan belyse hva som står på spill i barnehagelærerens omgang med barn i barnehagen. Det er en krevende jobb hun har med å fortelle frem sine erfaringer slik at det vesentlige fremkommer. Og hun opplever det som svært krevende å reflektere kritisk over sine fortellinger for å kunne si hva de handler om. Hun kommer frem til tre temaer hun vil utdype teoretisk, som alle belyser hva som er viktig i barnehagelærerens praktiske kunnskap: Evne til selvrefleksjon, evne til å se barnet (og forstå hva dette innebærer) og

betydningen av de ytre vilkår som den praktiske kunnskapen gis. Den teoretiske refleksjonen blir ganske filosofisk. Det som gjør den så interessant, er at hennes innsikter kaster lys over sentrale poenger hos de filosofer som hun går i dialog med (særlig Løgstrup, Gadamer, Meløe og Skjervheim), det er ikke bare filosofenes tanker som belyser hennes egne erfaringer. Og hun merker at hennes forskning gjør henne til en bedre lærer. Studentene synes nå at de forstår bedre hva det er de skal få til i barnehagen. Det virker avmystifiserende at «samspill med barn» ikke er noe de skal kunne fordi de hører og leser om det, men noe de må få til i en praksis der de kan være åpne på at de ikke får det til. Universitetslektorens undersøkelse av egen praktisk kunnskap som barnehagelærer setter henne i stand til å gjennomføre forskningsbasert undervisning. Forskningen er også til hjelp for praktikere som kjenner seg igjen i den. Det som imidlertid kan oppleves som krevende, men også som interessant, er at kollegaer i universitets- og høgskolesystemet har et visst besvær med å forstå hva hun har gjort i sin forskning. Det finnes teorier om samspill, spill og lek – og om læring hos barn; det finnes mye forskning og mange bøker om dette. Og man forventer at hun legger samspills- og lekteorier – eller også pedagogisk teori – til grunn for sin undersøkelse. Men det gjør hun ikke. Hun legger sin praktiske kunnskap til grunn for forskningen. Da hun påbegynte sin undersøkelse, merket hun at hun ikke burde gå inn i samspills- og lekteori, som hun hadde kjennskap til, og heller ikke inn i pedagogiske teorier om barns læring, som hun jo også hadde kjennskap til som universitetslektor, da en utdypning av disse teoriene ville føre henne bort fra den «nådeløse» konfrontasjon med egen diskrepanserfaring som en undersøkelse av praktisk kunnskap ville kreve. Med utgangspunkt i egen praktisk kunnskap undersøker hun hva som står på spill i barnehagelærerens praktiske kunnskap i omgang med barn i barnehagen. Det betyr ikke at samspill- og lekteori, teorier om læring hos barn eller også teorier om omsorg og oppdragelse mangler relevans for en forståelse av barnehagelærerens praktiske kunnskap. Men i prosjektet går hun ikke fra teoriene til den praktiske kunnskapen, men i motsatt retning: fra den praktiske kunnskapen til teoretiske perspektiver som kan belyse den. Hun forblir praksisnær og filosofisk i sin forskning, men hun kunne ha viet seg til det teoretiske prosjekt å belyse og utvikle for

eksempel samspillsteori. Nettopp med utgangspunkt i en god forståelse av barnehagelærerens praktiske kunnskap ville hun kunne gjøre dette på en konkret og fruktbar måte. Her ser vi den reflekssive praksisforskningens betydelige teoretiske potensiale.

Historikk og endret virkelighetsoppfatning

Da de europeiske universitetene ble grunnlagt, var hensikten å utdanne prester, leger og jurister. De tre viktigste fakultetene tilbød profesjonsutdanning og skulle gi sine studenter et teoretisk grunnlag i teologi, medisin og juss. Men i tillegg fantes det et såkalt artistfakultet der alle studentene fikk kjennskap til de frie kunstene, *artes liberales*. Disse kunster var språklige og matematiske ferdigheter og disipliner som var kjent fra antikken. De språklige disiplinene handlet om evnen til å tale godt – til å tale formelt riktig (grammatikk), innholdsmessig korrekt (dialektikk eller logikk) og forståelig og overbevisende (retorikk). Disse tre kunster ble kalt *trivium* (den trefoldige vei). Det ble forutsatt at alle studentene – som noe selvfølgelig – var fortrolige med de tre språklige kunster; derav kommer uttrykket at noe er trivielt. De fire matematiske disiplinene, kalt *quadrivium* (den firfoldige vei), var aritmetikk, geometri, musikk og astronomi. Disse syv disipliner – som historisk sett var en første impuls til etableringen av de humanvitenskapelige, naturvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige fakulteter slik vi kjenner dem fra det 19. århundre frem til i dag – ble altså forstått som kunster; de syv frie kunster. Det var noe studentene helst skulle kunne, ikke bare ha kjennskap til. Kunst betyr altså *kunnen*. Og teologi, medisin og juss handlet om den fagspesifikke kunnen som prester, leger og jurister skulle beherske. Universitetene ville altså gi sine studenter en kunnskap som skulle gjøre dem skikket til å praktisere innenfor sine profesjoner. Kunnskapen skulle duge i handling, med andre ord: det handlet om praktisk kunnskap.

Men samtidig skulle den praktiske kunnskapen være vitenskapelig. Den skulle basere seg på viten og teori. Som moderne mennesker kan vi være negative til vitenskapelige teorier fra antikken og middelalderen. Her lar vi oss nok lett påvirke av fremskrittstroen i nytiden, som får oss til å tenke at det gamle er foreldet. Men de frie kunster har ikke mistet

sin aktualitet. Og teologiske, medisinske og juridiske teorier var ikke så virkelighetsferne som vi kan tro. Viktig er at teori for de gamle grekere ikke var det samme som i dag. *Theoria* betød skuen. Og den intellektuelle dygd *episteme*, som gjerne oversettes med viten eller kunnskap, var evne til å se og oppfatte sammenheng, en evne til innsikt (og dermed noe ganske annet enn en formulert oppfatning). Vi kan altså konstatere at det klassiske synet på vitenskap var ulikt det moderne. Kriteriet på vitenskapelighet var i antikken en overbevisende og helst systematisk innsikt i en forståelig sammenheng, mens kriteriet på vitenskapelighet i dag, etter manges mening, er testbarhet og falsifiserbarhet. I antikken var viten innsikt, og vitenskap var systematisk innsikt; i nytiden ble viten det samme som begrunnbar sann oppfatning, og vitenskap ble utvikling og etablering av testbar kunnskap. Vi skal se litt nærmere på denne forskjellen.

Ifølge den rådende oppfatning i nytiden mener vi med empirisk vitenskap, for det første, forskning – og, for det andre, det resultat i form av vitenskapelig kunnskap – det vil si teorier, hypoteser og forklaringer – som fremkommer av forskningen. Det som gjør vitenskapen vitenskapelig, er at vi kan underkaste den vitenskapelige kunnskapen en grundig og kritisk undersøkelse og eventuelt avsløre den som feilaktig eller mangelfull. At kunnskapen skal være systematisk, slik antikkens filosofer og vitenskapsmenn vektla, er i dag nærmest en selvfølgelighet; det betyr at en teoridannelse ikke skal være logisk selvmotsigende. Det avgjørende blir i nytiden at kunnskapen lar seg teste og undersøke kritisk. Høyest i kurs står det eksperimentelle forskningsdesign der man kan utlede noen konsekvenser av en hypotese (antagelse) som lar seg teste under laboratorielignende betingelser. Er resultatet av testen positivt, er hypotesen bekreftet og muligens sann. Er resultatet negativt, er det falsifisert (dvs. avkreftet) at hypotesen er sann. Men ofte er vitenskapelige teorier så komplekse at vi ikke kan vite hva falsifikasjonen skyldes. Vi vet bare at noe ikke stemmer. Det kan også hende at en feil har sneket seg inn i undersøkelsen. Empirisk forskning er gjerne ugjennomsiktig, og mange ganger kan den derfor innby til en forhastet akseptering av hypoteser som forskeren har fordeler av – i form av faglig anerkjennelse eller økonomisk gevinst. Kanskje sier man at forskning har bevist at

et medikament høyner pasientens livskvalitet, når man egentlig burde si at resultatene av forskningen så langt kan tyde på at den undersøkte medikamentelle behandlingsform ikke har verre negative bivirkninger enn sammenlignbare behandlingsformer. Men uansett hvor tvilsom eller også intetsigende en empirisk undersøkelse kan være, og uansett hvor lett den lar seg misbruke av kommersielle interesser, i alle fall løftes det frem at den skal være *evidensbasert* (Lindseth, 2017a, s. 18f.). Er den ikke evidensbasert, er den uholdbar. Men hva vil det nå si at empirisk forskning er basert på evidens? Ganske enkelt: det betyr at den – under mer eller mindre strenge testbetingelser – kan fremtre som testbar. Evidensen er rett og slett resultatet av testen. Faller testen positivt ut, får vi positiv evidens for en hypoteses mulige riktighet, noe som ikke trenger å bety så mye, og får vi negativ evidens, dvs. at testresultatet ikke blir som forventet, er det noe som ikke stemmer, men det kan være vanskelig å finne ut hva dette bunner i.

For snart et halvt århundre siden, da jeg begynte å undervise i vitenskapsteori, snakket vi ikke om evidens. Det som empirisk forskning må støtte seg på, kalte vi belegg, eller også bevis. En antagelse trengte belegg hvis den ikke skulle fremtre som en tom påstand. Eller vi snakket om bevis, men da var det klart at dette ikke var matematisk bevis, men snarere bevis av samme slag som dommeren trenger for å dømme en gjerningsmann som ikke har innrømmet sin udåd. Men så, i kjølvannet av den evidensbaserte medisinen, ble det vanlig å bruke ordet evidens. «Du sier at denne behandlingen er effektiv, *do you have evidence for that?*» «Du sier at det var gartneren som drepte grevinnen, *do you have evidence for that?*» I stedet for å bruke norske ord som belegg eller bevis, begynte man å bruke det engelske ordet for det samme, *evidence*, og man skrev og uttalte det på norsk: evidens – gjerne uten å fortelle at ordet kommer fra latin. (Om evidensbegrepets flertydighet, begrensninger og muligheter, se Kari Martinsen, 2005.)

Vitenskapen i antikken og middelalderen var ikke evidensbasert på samme måte som den empiriske forskningen ble det i nytiden. Kriteriet på vitenskapelighet var ikke testbarhet, har vi sagt, men overbevisende systematisk innsikt. For å tydeliggjøre hva forskjellen handler om, kan vi se på en vitenskap som fremdeles står høyt i kurs: matematikken. Dens

holdbarhet vil ingen dra i tvil. Men den er ikke «evidence based». Spør vi en matematiker hvorfor to pluss to er fire, vil ikke vedkommende svare: «Det er det vi har best evidens for å anta. Inntil noen kommer opp med bedre evidens for noe annet, går vi ut fra at to pluss to er fire.» Det ville være meningsløst, eller kanskje en vits. For to pluss to må være fire, vi vil ikke kunne få belegg for noe annet. Det er helt irrelevant å spørre etter empirisk belegg, for det følger av aksiomene i tallteorien at to pluss to nødvendigvis er fire. Men da har vi jo evidens for at to pluss to er fire, vil kanskje noen si. Jo, men sier man det, har evidensbegrepet gjennomgått en forvandling. Og den kan lett inntreffe på grunn av begrepets latinske opprinnelse. *Evidentia* betyr anskuelighet. Vi snakker om *evidens* når en sammenheng er åpenbar eller innlysende, når den er synlig og ligger klart i dagen. Men dermed må vi skjelne mellom to slags evidens – vi kan snakke om *ytre* og *indre evidens*. Ytre evidens blir da belegg for en påstand, mens indre evidens er innsikt i en sammenheng. I empirisk forskning trenger vi ytre evidens som kan gjøre en hypotetisk sammenheng mer troverdig eller åpenbar, evident. Mens vi i matematikken ikke trenger ytre, men indre evidens. Vi støtter oss på vår innsikt. Matematisk teori handler ikke om antagelser om verdens struktur eller kausalitet som trenger å bli bekreftet eller avkreftet gjennom empiriske undersøkelser. Kunnskapsgrunnlaget i matematisk forskning er matematikerens praktiske kunnskap, altså vedkommendes handlingsbestemmende innsikt i matematiske sammenhenger, ikke bare et kjennskap til matematiske teorier.

Men er ikke matematikerens virksomhet nettopp basert på sikre matematiske teorier, kan man spørre. Er ikke matematikken sikker, i motsetning til for eksempel grammatikk, teologi eller medisin? På en måte er matematikken sikker, men det betyr ikke at den matematiske kunnskapsutviklingen ikke kan komme galt avsted. For noen år siden så jeg et fjernsynsintervju med en amerikansk matematiker som nettopp hadde mottatt Abel-prisen, oppkalt etter den norske matematikeren Niels Henrik Abel (1802–1829) og utdelt av Det Norske Videnskabsakademi. Dette er den høyeste utmerkelse en matematiker kan få. Den amerikanske matematikeren mente at det var noe ved teorien som hadde innbrakt ham prisen, som neppe helt kunne stemme, og han regnet med at det ville

komme matematikere etter ham som videreutviklet og forbedret teorien. Det betød selvfølgelig ikke at han hadde begått regnefeil eller gjennomført uriktige bevisføringer. Hadde det vært tilfelle, ville han ikke fått prisen. Men hans praktiske kunnskap sa ham at noe ikke stemte. Dette var ikke oppsiktsvekkende; fra langt tilbake finnes det stridsspørsmål i matematisk og formallogisk grunnlagstenkning. Dermed ser vi at matematikken, til tross for dens nærmest overveldende riktighet, ikke adskiller seg på noen vesentlig måte fra grammatikk, dialektikk, retorikk, musikkteori, astronomi, teologi, medisin eller rettsvitenskap. All vitenskap før nytiden baserte seg på indre evidens. Forskingen utgikk fra forskerens praktiske kunnskap og siktet mot forbedring av denne kunnskapen, noe som kunne lykkes på imponerende måte eller også mislykkes. Forskning var refleksiv praksisforskning, – en refleksjon over vår erfaring med å tale riktig og overbevisende, å telle, å bestemme forhold i rommet, å uttrykke harmonier og disharmonier i musikken, å forutsi planetenes bevegelser, å forstå hva helse og sykdom beror på, å forstå hvordan et samfunn skal bygges på lovlidighet, eller å forstå hvordan et bestemt forbilledlig menneske i rekken av slike mennesker, som alle i begynnelsen av vår tidsregning kunne bli kalt «Guds sønn», nemlig Jesus fra Nasaret, kan kaste lys over vårt begrep om en Gud som vi ikke har direkte tilgang til. Slik refleksjon handler ikke om å anvende bestemte, formulerte teorier. Den handler ikke om å ha ytre evidens som bekrefter eller avkrefter teoriene. Den handler om indre evidens, som vi bare kan ha i de respektive praktiske sammenhenger og virksomheter. Når praktisk kunnskap kan være et grunnlag for refleksiv praksisforskning, skyldes det at diskrepanserfaringen er det dypeste vi kommer i vårt forhold til livet og verden. Når vi merker at det er noe som ikke stemmer, kanskje det er noe som ikke får komme til uttrykk, da kan vi undre oss over hva dette handler om og hva det beror på. Denne undringen åpner for spørsmål som er mer grunnleggende enn alle svar vi kan gi på spørsmålene. Svarene utfordrer oss til å sette all indre evidens på ettertankens prøve: Kan erfaringen ytes rettferdighet av svarene? Kanskje kan da en innsikt trenge seg på som ennå ikke har fått vår oppmerksomhet slik den krever og fortjener.

En eller annen gang forholdsvis tidlig i nytiden begynner empirisk forskning å handle om ytre evidens, ikke om indre evidens. Det er

vanskelig å si nøyaktig når det skjer. Det skyldes ikke Galileo Galilei (1564–1642), slik det er ganske vanlig å mene. Han kalles gjerne den moderne matematiske naturvitenskapens far fordi han var den første som kombinerte laboratorieeksperimenter med matematisk forklaring. Men dette blir lett misforstått. Han gjorde ikke eksperimenter for å få belegg for riktigheten av sin teori om legemers frie fallbevegelse; i sitt laboratorium ville han demonstrere riktigheten av den innsikt i fallbevegelsen han hadde kommet frem til gjennom tenkning. Avgjørende for erkjennelsen var ikke ytre, men indre evidens. Det samme kan vi si om teoriene til Johannes Kepler (1571–1630) og Isaac Newton (1643–1727). Skjønt Newton også trenger ytre evidens for å finne størrelsen på den gravitasjonskonstant han opererer med i sin himmelmekanikk.

Da empirisk forskning på 1700- og 1800-tallet ble mer og mer beroende av ytre evidens (og fortsatt er det, i dag nesten mer enn noen gang, kan man fristes til å mene), skyldes det vel at forskningen ble opptatt av at noen forhold i verden forårsaker andre forhold. Forskningen undersøkte kausalsammenhenger som den trengte eksakte mål på, for at kunnskapen skulle få teknologisk anvendelighet. En annen grunn til overgangen fra indre til ytre evidens i forskningen kan være den endring i virkelighetsbildet som gjerne forbindes med filosofien til René Descartes (1596–1650) (Lindseth, 2017a, s. 23ff.). Her ble den empirisk tilgjengelige verden betraktet som en utstrakt virkelighet utenfor menneskets bevissthet. Bevisstheten ble forstått som en rent kognitiv oppfattelsesevne – takket være denne kunne mennesket utforske den utstrakte verden på en objektiv måte. Siden denne verden tenkes å befinne seg utenfor bevisstheten, trenger vi ytre evidens for å bestemme dens beskaffenhet. Dette syn på verden og bevisstheten sto i motsetning til det virkelighetsbildet som var rådende før nytiden. Her var det klart at mennesket ikke kunne innta en nøytral observatørposisjon i sitt forhold til verden, da det alltid allerede var delaktig i verden, og det var også klart at bevisstheten ikke bare var en kognitiv evne til iakttagelse, men fremfor alt en refleksiv relasjon til menneskets delaktighet i verden.

Da den moderne empiriske vitenskapen som ensidig støttet seg på ytre evidens hadde blitt dominerende på universitetene rundt midten av 1800-tallet, oppsto en motbevegelse gjennom *den filosofiske*

hermeneutikken. Vi opplever verden før vi kan forklare eller forstå den, fremhevet Wilhelm Dilthey (1833–1911); vår erkjennelse av verden er derfor en utlegning av vår uartikulerte opplevelse. I opplevelsen taler verden til oss på en måte som beveger oss, men som like fullt er taus i den forstand at vi må tolke og gi ord til opplevelsen. I denne tolkningen er vi henviste til å støtte oss på en indre evidens som sier oss om den formulerte forståelsen stemmer med opplevelsen eller ikke. Virkelighetsforståelse ble fortolkningskunst, hermeneutikk. Og et halvt århundre senere oppsto en beslektet motbevegelse som fremhevet at fenomener må gi mening for oss i vår naturlige livsverden for at vi skal være i stand til å måle dem og erkjenne kausalsammenhenger mellom dem. Denne mening må vi forutsette at alle mennesker har tilgang til i en felles livsverden, selv om vi kan være ulikt situert i denne verden og derfor ha besvær med å forstå hverandre. Men takket være *fenomenologien*, som Edmund Husserl (1859–1938) grunnla, skal vi kunne utforske fenomenenes vesentlige mening. Denne mening er kanskje så selvfølgelig for oss at vi ikke tenker på den, men vi er alltid allerede fortrolige med den i en livsverden vi ikke kan stille oss utenfor og nøytralt observere. Mange fenomenologer i tradisjonen fra Husserl mente at vi kan erkjenne fenomenenes vesentlige mening gjennom ren beskrivelse; de ville ikke ha noe med tolkning og hermeneutikk å gjøre. Men de fleste fenomenologer i dag har innsett at den fenomenologiske beskrivelse nødvendigvis er tolkende. Fenomenologiske analyser bygger på en indre evidens der et fenomens mening skal være i overensstemmelse med den erfarte livsverden. Den er ikke eksplisitt gitt; den må tolkes og fortelles frem for at vi skal kunne innse vår delaktighet i den.

Vi kan godt si at refleksiv praksisforskning står innenfor den hermeneutiske og fenomenologiske motbevegelse mot en empirisk forskning som ensidig baserer seg på ytre evidens. Men det betyr ikke at refleksiv praksisforskning (like lite som hermeneutisk og fenomenologisk forskning) tar avstand fra teoribasert empirisk forskning. Noen ganger er det nødvendig å søke etter en ytre evidens som kan bekrefte eller avkrefte våre hypoteser om bestemte kausalforhold eller faktiske strukturer i en fysisk, kjemisk, biologisk, sosial, økonomisk, medisinsk eller annen empirisk verden. Men vil vi forstå og videreutvikle vår praktiske kunnskap,

trenger vi indre evidens. Vi må sette vår praktiske kunnskap på refleksjonens prøve.

Metode og gjennomførbarhet

Refleksiv praksisforskning kan naturlig ta utgangspunkt i en praktikers erfaring av diskrepans. Praktikeren kan da selv bli forsker – eller komme i dialog med en refleksiv praksisforsker. Vi kan – helt kort – se på noen eksempler på refleksiv praksisforskning: En sykepleier kan oppleve at det hun gjør i et sykehjem, er problematisk på en temmelig kompleks måte. I stedet for å sette alle krefter inn på å forbedre sykehjemmet, kanskje ved å utforske dets funksjonsmåte eller dets historiske og organisatoriske forutsetninger, kan sykepleieren sette seg fore å først tenke grundig over sin praktiske kunnskap. Blant annet tar hun inn over seg den rystende erfaring det var, da hennes egen far måtte flytte til sykehjemmet i hjemkommunen. Hva handlet denne erfaringen om? Hva var det vesentlige i denne erfaringen? Hva var det som her sto på spill? (Hov, 2015.) En høgskolelektor som selv er barnesykepleier «i bunnen», undersøker den praktiske kunnskapen som gjør seg gjeldende i nyfødttintensivavdelingen ved et universitetssykehus. Hun beskriver en praksis som har stor anerkjennelse blant alle som kjenner den, og hun løfter frem en praktisk kunnskap som sykepleiere og leger forstår viktigheten av, men som ikke uten videre passer inn i de kategorier som gjelder for administrasjonen. For eksempel viser hun at praksisen – og livet til de for tidlig fødte barna – er truet hvis det ikke er tilstrekkelig mange erfarne og lokalkjente intensivsykepleiere på vakt. Det holder ikke at intensivsykepleierne er erfarne; hvis de ikke er lommekjente på arbeidsplassen, kan de ikke raskt nok hente det nødvendige utstyret når det er akutt behov for det. Hvis for mange er ukjente med forholdene på arbeidsplassen, kan praksis bryte sammen. At det er slik, er ingen selvfølgelig kunnskap. Å sette ord på den forutsetter at nyfødttintensivsykepleierne reflekterer over sin praksis og forteller frem sin erfaring (Danielsen, 2013). En høgskolelektor som er ansatt ved Politihøgskolen vil undersøke den praktiske kunnskapen til politibetjenter. Hun ber dem fortelle om situasjoner der de var fornøyd med egen praksis. Slik finner hun ut at god politipraksis handler om å

gjenopprette orden der orden er gått tapt, og hun viser svært nyansert hva slik gjenoprettelse av orden går ut på. Forskningsarbeidet vil ikke kartlegge hvor ofte eller i hvilken utstrekning politibetjenter gjør en god eller dårlig jobb. Allikevel kan politiarbeidet fremtre i et samfunnskritisk perspektiv nettopp når politibetjentene får ta utgangspunkt i sin erfaring av å gjøre godt arbeid. Når erfarne politibetjenter innfinder seg etter en melding om uro eller bråk, vil de ofte kunne roe ned situasjonen og faren for eskalasjon går over. Men dermed kan de utgjøre en trussel mot politikammerets eksistens, for de har ingen «produksjon» å vise til. Mens yngre og mindre erfarne politibetjenter kan sørge for at situasjonen ikke roer seg, slik at de kan gå på kontoret og skrive et forelegg og en rapport, og dermed dokumentere at politikammeret gjør noe, slik at de statlige bevilgninger ikke skjæres ned. Men hvem gjør da det beste politiarbeidet: de som «produserer» og sikrer kammerets eksistens, eller de som ikke «produserer» og dermed sikrer levelige forhold i samfunnet? (Hoel, 2011.)

Nok et eksempel på refleksiv praksisforskning kan være Birgitta Nordströms kunstneriske forskningsprosjekt som førte frem til lisensiatoppgaven *I ritens rum – om mötet mellan tyg och människa* i kunsthåndverk ved Högskolan för design och konsthantverk ved Göteborgs universitet (Nordström, 2006). Nordström er en anerkjent tekstilkunstner og ansatt som lektor ved Högskolan för design och konsthantverk. Hennes prosjekt er praktisk og refleksivt på samme tid. Hun skal veve og sy tekstiler som har en funksjon i det hun kaller «ritens rum», og hun vil i den teksten hun skriver, finne ord til sine erfaringer med å gjennomføre prosjektet. En erfaring som hun nevner, men velger å ikke utdype, var det oppdrag hun fikk av biskopen i Göteborg: å veve og sy en ny «biskop-skåpa». De to erfaringene hun går inn på, som hun forteller frem og belyser kritisk og teoretisk, er å veve «bårtäcken» (bårekleder) som ligger over kisten under begravelser, og filter som kan svøpes rundt dødfødte barn på sykehus. Den håndverksmessige siden av prosjektet er imponerende i seg selv – og den refleksive tilnærmingen gjør at leseren i høy grad berøres. Når hun i sine «Avslutande kommentarer» skriver: «Att svepa och att tåcka är två helt centrala textila handlingar i ritens rum» (s. 147), gir dette en mening som leseren ikke fort blir ferdig med. Under disputasen spurte professor Johan Arnt Myrstad, som var medlem av betygsnämnden, om

hennes refleksive undersøkelse av erfaringen av å lage båretreder virkelig tilfører noe nytt. Visste hun ikke allerede på forhånd hva betydningen av et båretrede er? Til Myrstadts tilfredshet svarte hun helt riktig: Nei, det kunne hun umulig vite før hun i praksis erfarte «innebörden» av båretreder og tydeliggjorde den i sin tekst. For eksempel blir hun klar over noe vesentlig når hun i avhandlingen skriver hva hun svarte en journalist som ville vite hva som var «den djupaste innebörden» av et båretrede for henne personlig: «Det är att vi täcker den döde, kista emellan eller ej. Den handlingen är av absolut karaktär» (Nordström, 2016, s. 147).

Vi skal se litt nærmere på forskningsmetoden i reflektiv praksisforskning – og hvorfor den er velegnet på veien mot dosentkompetanse.

Vi sier gjerne at vi bruker eller anvender forskningsmetoder, og når vi benytter oss av spørreskjemaer, bestemte målemetoder, statistiske tester eller andre klart definerte fremgangsmåter, er det treffende nok. Men strengt tatt er en vitenskapelig metode en vei vi går i forskningen, fra en problemstilling til en mulig teoretisk forklaring, fra en spørsmålsstilling til et begrunnet svar. Metode handler om å gå fornuftig frem i en undersøkelse. Da er det ikke nok å anvende metodiske redskaper. Vi må ha innsikt i den virkelighet vi vil undersøke. Dette blir tydelig når vi ser på metodebegrepets opprinnelse i antikken, nærmere bestemt i Platons filosofi. Da livet er en farefylt vei som bringer oss i krisesituasjoner, trenger vi å se nærmere på denne veien, understreket Platon. Og det gjør vi best i en samtale der vi tar livsveiens muligheter og farer opp til kritisk drøftelse. Dermed går vi en vei i samtalen der livsveien blir gjenstand for undersøkelse. En slik vei – som befinner seg på et nivå over livsveien – kan vi kalle en metavei. For eksempel kan vi si at vitenskapsteori, som jo handler om vitenskapelig teoridannelse, er metavitenskap. Et metaperspektiv blir et perspektiv på perspektiver og så videre; slik brukes det greske ordet *meta*. Når ordet for vei på gresk er *hodos*, blir altså samtaleveien en meta-hodos, og da a-en i meta av grammatikalske grunner faller bort, fremkommer ordet *methodos*. Slik oppsto metodebegrepet nærmest som en teknisk term i Platons filosofi (Lindseth, 2014, s. 48f.). Den dialektiske metode som Platon anbefalte, sto høyt i kurs helt frem til nytiden, da metoder for empirisk forskning og teknologisk anvendelse ble dominerende.

«*Methodos* er en vei man kan gå om igjen», skriver Hans-Georg Gadamer (1993, s. 48). Dette står i motsetning til livets vei der det er umulig å gå tilbake og starte på nytt. Nå er det selvfølgelig heller ikke mulig å gå en metodisk vei helt nøyaktig slik vi en gang har gått den, men like fullt kan vi forsøke igjen og igjen å gjennomføre en undersøkelse. Vi kan forsøke å forbedre den og være mer nøyaktige og kritiske. Det avgjørende spørsmål blir da hva vi vil oppnå med undersøkelsen. Vil vi bestemme kausalforhold og materiell struktur – eller vil vi forstå hva som står på spill i livets sammenhenger og virksomheter?

I første tilfelle trenger vi å prøve ut en hypotese for å få ytre evidens for hypotesens riktighet eller uriktighet. Vi befinner oss innenfor en metodisk tenkemåte som det er vanlig å kalle hypotetisk-deduktiv. (Ut fra hypoteser og randbetingelser kan vi utlede, dedusere konsekvenser vi kan undersøke nærmere.) Og rammen for slik forskning kalles gjerne i vitenskapsteorien (med et engelsk uttrykk) *context of justification*. Forskning handler altså om å begrunne riktigheten av antagelser, hypoteser, teorier og forklaringer.

Vil vi derimot forstå livssammenhenger og praktiske virksomheter, trenger vi indre evidens. Slike sammenhenger blir vi kjent med idet vi tar del i dem, men nettopp denne deltagelse fører til diskrepanserfaringer. Hvis vi ikke av en eller annen grunn undertrykker denne erfaringen, må vi innse at vi ennå ikke forstår godt nok de sammenhenger som krever vår delaktighet. Da er vi utfordret som individer og subjekter; ingen kan frita oss for selv å måtte forstå. Vi kan forsøke å finne orientering gjennom filosofi, kunst, religion eller livssyn, men vi kan også underkaste vår praktiske kunnskap – som har ført til erfaringen av diskrepans – en grundig undersøkelse. En slik undersøkelse handler da ikke om *justification*, men om forståelse og oppdagelse av sammenheng; den finner sted innenfor en *context of discovery*. Da trenger vi en *refleksiv metode* som søker indre evidens for de innsikter vi arbeider frem.

Som beskrevet har vitenskap helt fra begynnelsen i antikken vært basert på indre evidens, og da det skjedde et skifte i nytiden mot ensidig å vektlegge en ytre og teknologisk nyttig evidens, oppsto motbevegelser i form av hermeneutikk og fenomenologi som på nytt ville gjøre oss oppmerksomme på verdien og nødvendigheten av indre evidens i

forskningen. I kjølvannet av disse motbevegelser har en rekke kvalitative forskningsmetoder sett dagens lys. Det refleksive moment i disse metodene kan tydeliggjøres på ulike måter. Ved Senter for praktisk kunnskap ved Nord universitet har vi vektlagt tre refleksjonstrinn eller refleksjonsetapper:

1. Opprinnelig og konkret refleksjon

Her bringer praktikerens sin diskrepanserfaring til uttrykk. Det er en refleksiv prosess, men den er opprinnelig i den forstand at en fortelling først oppstår i denne prosessen, som det deretter blir mulig å reflektere over. Slik refleksjon kan vi også, med et uttrykk fra Paul Ricoeur (2007, s. 265), kalle *konkret*. Når vi har erfart noe viktig, det er Ricoeurs poeng, kan vi ikke bare se inn i oss selv og hente erfaringen ut som om den skulle foreligge fullt ferdig inne i oss; vi må fortelle den frem, vi må gjøre den konkret, for at vi selv skal kunne merke hvorvidt fortellingen stemmer med erfaringen. Dermed vil vi oftest se at vi må fortelle frem erfaringen på nytt. Den første fortellingen var ikke feilaktig, men vår indre evidens sa oss at vi burde forbedre den. Til sist synes vi at fortellingen er god nok, selv om den ikke er perfekt og neppe kan bli det heller. Dermed kan vi gå over til neste trinn.

2. Krittisk refleksjon

Her tar forskeren et skritt tilbake og betrakter sin fremfortalte erfaring. Hva handler den om? For eksempel: Universitetslektoren som selv har vært barnehagelærer, finner tre temaer i sine fortellinger som hun ønsker å vektlegge: at det er viktig å gi rom for selvrefleksjon i barnehagen, at det er viktig å forstå hva det vil si å se et barn, og at det er viktig å tenke over de praktiske, organisatoriske og politisk bestemte rammevilkår for barnehagelærerens virksomhet. Disse temaer står på spill i barnehagelærerens praktiske kunnskap. Det er de temaer som den krittiske refleksjonen forteller henne, at det er viktigst å belyse i en teoretisk refleksjon.

3. Teoretisk refleksjon

Her bringes de temaer som den krittiske refleksjonen har løftet frem, i dialog med relevante teoretiske perspektiver. Det vil ofte være

filosofiske poenger som kan belyse den praktiske kunnskapen på en måte som praktikere kan kjenne seg igjen i og lære av. Men det vil også kunne være mulig å belyse og drøfte en empirisk teori med utgangspunkt i den fremfortalte erfaring og tematiserte praktiske kunnskap. Her ser vi den refleksive praksisforskningens teoretiske potensiale.

Hvorfor er refleksiv praksisforskning en naturlig form for forskning på veien mot dosent? Det skyldes først og fremst at det er fruktbart å utgå fra diskrepanserfaringer i egen profesjonell praksis – erfaringer man ikke har kunnet glemme, og som man heller ikke har hatt mulighet for å reflektere grundig nok over. Her er det alltid noe interessant og viktig å hente ut. I tillegg kommer at tradisjonell empirisk forskning ofte krever en innsats som det kan være vanskelig å finne tid og rom for i en travel undervisningshverdag. Mens refleksiv praksisforskning ikke krever at man forlater egen praksis, vil teoribasert, anvendt forskning som regel forutsette at man arbeider frem en problemstilling som går ut over det man til daglig befatter seg med. Kanskje ønsker man allikevel å gjøre det, og kanskje finner man en mulighet for å gjennomføre slik forskning også på veien mot dosent, men refleksiv praksisforskning vil man alltid kunne få til, da den direkte støtter opp om egen virksomhet. Slik forskning handler om å forstå en praksis man allerede er fortrolig med – en aktivitet man kjenner gjennom egen praktisk kunnskap.

Da refleksiv praksisforskning starter ut i et forsøk på å fortelle frem en erfaring, er det naturlig å gi en presentasjon av slik forskning en essayistisk form. (Essaysjangeren har sitt navn fra Michel de Montaignes *Les Essais* som utkom 1580; det franske verb *essayer* betyr å forsøke.) I en innledning kan man informere leseren om hva slags forskning man har gjennomført, men så går man rett til fremfortellingen av erfaring, for deretter å utdype denne gjennom kritisk og teoretisk refleksjon. Etter dette er det naturlig å redegjøre nærmere for den veien man har gått i forskningen i form av en metoderefleksjon. Dette snur om på den vanlige avhandlingsformen som gjerne begynner med en redegjørelse for teorigrunnlag og metode, før empiri og fremanalyserte funn presenteres. Denne omsnuing kan være et problem, da forskere i dag i så stor grad

sosialiseres inn i et HDM-regime (HDM = hypotetisk-deduktiv metode.) Da oppleves det som betenkelig at refleksiv og essayistisk forskning også utfordrer den gjengse forestilling om vitenskapelighet. Det som gjør forskningen vitenskapelig, er ikke lenger bare testbarhet (eller en mest mulig eksakt etterprøvbarehet), men snarere en rasjonell diskuterbarhet, en troverdig oppløsning av diskrepans, ikke gyldig generalisering fra utvalg til populasjon, men gjenkjennelighet fra situasjon til situasjon. Det har tatt tid å vinne gehør for at refleksiv praksisforskning og en essayistisk presentasjon av slik forskning er akseptabel. Men vi ser nå at stadig flere tidsskrifter godtar forskningsartikler som har en essayistisk form, noe som også er forståelig av den grunn at slike artikler oppleves som mer anskuelige og interessante enn presentasjoner av teoribasert, anvendt forskning.

Med dette skulle det være klart hvorfor det ikke bare er tillatelig, men også ønskelig i refleksiv praksisforskning å ta utgangspunkt i egne fremfortalte erfaringer. Når de handler om diskrepans av ett eller annet slag, og ikke om et budskap som praktikerne nærmest vil misjonere for, er det de egne fortellingene som best gjør det mulig å reflektere over en manglende indre evidens. Poenget med fortellingene er jo ikke å gi belegg for en teoris (eller hypoteses) riktighet eller uriktighet; da ville man kunne mistenke at forskeren forsøker å bygge opp under en oppfatning han eller hun foretrekker. Men refleksiv praksisforskning handler altså ikke om ytre evidens eller belegg for en oppfatning, hypotese eller teori. Den handler om å arbeide frem en forståelse av praktisk kunnskap – en forståelse som er tiltrengt da kunnskapen synes å svikte eller ikke får den fortjente anerkjennelse innenfor det systemet der den kommer til uttrykk. I refleksiv praksisforskning ønsker forskeren å forstå hva det er som ikke stemmer, eller som ikke er tilfredsstillende i en praktisk kunnskap, for slik å kunne forbedre kunnskapen. Manglende indre evidens handler om at kunnskapen ikke er god nok. Forskningen er stillet under en etisk fordring om å være god. Refleksiv praksisforskning er – på samme måte som matematisk forskning – en forskning i første person. Den drives fremover når forskeren merker at egen praktisk kunnskap er mangelfull. Forskeren kan da trenge å samtale med andre forskere, men han eller hun trenger ikke et datamateriale i form av intervjuer med kollegaer eller andre for

å få belegg for en hypotese. Samtaler med kollegaer kan være nyttige, men forskeren må selv forstå hva han eller hun holder på med. Og når en forsker undersøker andres praktiske kunnskap, handler det om å arbeide frem en mulig felles forståelse.

Helt til slutt vil jeg spørre leseren: Husker du en situasjon fra din profesjonelle praksis der du erfarte noe du ikke har glemt fordi det var uventet, kanskje urovekkende, og som dermed har etterlatt noen spørsmål i deg du ikke har funnet tilfredsstillende svar på? Jeg er sikker på at de fleste lesere av dette kapitlet kan huske slike situasjoner. Gjelder det også for deg, har du straks et utgangspunkt for å gjennomføre refleksiv praksisforskning. En enkeltstående erfaring, når den gjøres til gjenstand for konkret, kritisk og teoretisk refleksjon, kan åpne for klargjørende perspektiver, og noen ganger kan den lede til forbløffende innsikter.

Referanser

- Danielsen, I. J. (2013). *Handlingsrommets evidens – om praktisk kunnskap i nyfødteintensivsykepleien* (Doktoravhandling, Universitetet i Nordland). Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/141586>
- Gadamer, H.-G. (1993). Vom Zirkel des Verstehens. I *Gesammelte Werke, Band 2* (2. utg., s. 57–65). Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Hoel, L. (2011). *Å gjenopprette orden. En studie av politibetjentens praktiske kunnskap – i et fenomenologisk-hermeneutisk perspektiv* (Doktoravhandling, Universitetet i Nordland). Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/174721>
- Hov, J. (2015). «De får han aldri» – Om erfaringane til pårørende og pleiepersonalet og det som står på spel i møtet mellom heimeverda og sjukeheimsverda (Doktoravhandling, Universitetet i Nordland). Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/286575>
- Lindseth, A. (2014). Svarevne og kritisk refleksjon – Hvordan utvikle praktisk kunnskap? I J. McGuirk & J. S. Methi (Red.), *Praktisk kunnskap som profesjonsforskning. Antologi over yrkeserfaringen som utgangspunkt for forståelse av kunnskapsutvikling i praksis* (s. 43–60). Bergen: Fagbokforlaget.
- Lindseth, A. (2017a). Forskningens vei – fra livserfaring til en observerbar verden og tilbake til livets virksomheter. I C. Torbjørnsen Halås, K. Steinsvik & I. Gåre Kymre (Red.), *Humanistiske forskningstilnæringer til profesjonspraksis* (s. 15–37). Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Lindseth, A. (2017b). Refleksiv praksisforskning. I C. Torbjørnsen Halås, K. Steinsvik & I. Gåre Kymre (Red.), *Humanistiske forskningstilnærminger til profesjonspraksis* (s. 243–260). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Martinsen, K. (2005). *Samtalen, skjønnets og evidensen*. Oslo: Akribe.
- Nordström, B. (2016). *I ritens rum – om mötet mellan tyg och människa* (Licentiatuppsats, Göteborgs universitet). Hentet fra <http://hdl.handle.net/2077/41662>
- Platon. (2004). *Samlede verker, bind VI*. (Overs. C. Amadou, H. Løkke, Ø. Rabbås, E. K. Emilsson & E. A. Wyller.) Oslo: Vidarforlaget.
- Ricoeur, P. (2007). *The conflict of interpretations. Essays in hermeneutics* (Red. D. Idhe). Chicago: Northwestern University.